

{ biografia } JOXE AZURMENDI, EKIPOAN ARITU DEN «IDAZKINA»

Mikel URDANGARIN IRASTORZA

Joxe Azurmendi filosofo oparoa hil da. Itsasargia, maisua, eruditoa, konprometitua... Halako aitorza mezuak zabaldu dira nonahi. Ez da harritzekoa, haren ekarpena, arrastoa eta galera izugarriak baitira. Nor izan den hobeto ulertzeko asmoz, bere biografia laburtu dugu.

Nola laburtu zortzi hamarkadatik gora lau orrialdetan? Nola transmititu ozeano oso bat hiruzpalau tantatan? Joxe Azurmendiren biografia ofizialik idatzi ez bada ere, haren bizitza laburbiltzen duten lan dezente egin dira azken urteetan: Wikipedian errepaso bikaina egin dute, Lorea Agirrek solasaldi oparoa egin zuen Azurmendirekin, Haritz Azurmendik haren bizitzaren kronologia zehatza egin zuen bere doktore tesian... Horiek oinarri hartuta, Azurmendiren bizitzako mugarri eta pasadizo batzuk azalduko ditugu jarraian.

Zegamatik Arantzazura

Joxe Azurmendi Otaegi Zegaman jaio zen, 1941eko maiatzaren 19an. Gerraoste betean jaio zen, familia langile eta euskaldun batean. Osaba bat Fronte Popularrekoa zuen, eta kartzelan eduki zuten; beste osaba bat, berriz, fusilatu egin zuten.

Hamar urterekin Arantzazuko frantziskotarren ikastegira joan zen. Bere hitzetan, «pobreen unibertsitaterra». Zergatik? «Neuk eskatuta eta, gainera, aitaren borondatearen kontra. Aitarekin haserre handiak edukita. Sekula ez dut jakin zergatik. Familia ez zen oso erlijiosoa ere, oso deboziozkoa. Aita, batere ez. Ama, gehiago. Baina ez zegoen inolako harremanik erlijioarekin edo apaizekin». Azkenean, baina, bere borondatea gailendu zen.

Tarte horretan hainbat galera izan zituen. Haste-ko, aita hil zitzaion lan istripuan, paper-fabrikan ari zela: «Aita hil, aita hil. Aita / hil dit Jaungoikoak», egiten zuen lantu gaztetako olerkietan. Segitzeko, «euskara galdu egin nuen, debekatuta zegoelako, eta hitz egiteko gauza ez izateraino galdu nuen. Umeak berehalaxe galtzen du. Neure aitarekin erdaraz hitz egin nuen bere azkeneko egunetan. Erdaraz hitz egiten nuen anai-arrebekin ere». Euskara ez ezik, euskal identitatea ere galdu zuen: «Ni ume euskalduna naiz, sortzez, baina maisuek beti eus-

Joxe Azurmendi, gaztetako irudi batean. AUÑAMENDI ENTZIKLOPEDIA

kaldunez mespretxuz hitz egiten zutenez, ni neu iritsita nago neure burua ez-euskaldun sentitzera. Euskaldunak baino gehiago sentitzera, edo diferente behintzat». Pentsa, «Jose Antonio Primo de Rivera orduan 'grandioso' sentitzen nuen, idazle ona eta etorkizun-sena zuen politikaria. Hortik paseak gara eta hortik bueltatuak gara».

Buelta horretan, Erriberriera joan izana mugarria izan zen: «Hamasei urterekin joango nintzen, eta hiru urte egin nituen han. Erriberriera filosofia egitera joan ginenean hasi nintzen ni Euskal Herria deskubritzen, euskara deskubritzen, Arturo Campion irakurritz, irrika handiz gainera». Gazteluan gora eta behera, «entusiasmatu egin

nintzen garai bateko Nafarroarekin. Nafarroako konkistaren arazoak neu pertsonalki mindu ninduen, nafarra sentitzen hasi nintzen». Euskarazko poesia idazten ere hor hasi zen.

1959an Arantzazura itzuli zen, eta hor hasi zen euskara eta euskal identitatea kontzienteki lantzen. Kepa Enbeitak eta Joseba Intxaustik bultzatuta, Jakin eraberrituko kide egin zen, eta lehen artikuluak argitaratzen hasi zen: «Bergson-en problema», «Neskatxak ez dute euskeraz itzegin nai...», «Asi gaitzen komunismuarekin alkar izketan»... Jakin-en jite berriarekin bat, askotariko gaiak lantzen zituen: kultura, erlijioa, poesia, literatura, hizkuntza...

Europar barna

1964an Arantzazutik Forura joan zen, latina eta literatura irakastera. Hantxe apaiztu zen. Europara jo zuen ondorengo urteetan: Finlandian, Parisen eta Budapestean egon ostean, 1965ean, Erroman, teologia ikasketak egin zituen. Handik, berriz, Alemaniara joan zen, Münsterrera, teologia ikasketak jarraitzera. Liluratuta geratu zen: «Egia esateko, ni alemanen beldur nintzen orduan. Imajinatzen nituen beti bota luzeak jantzita, nazi batzuk, alegia. Eta deskubritu nuen Alemania harrigarri bat: jende maitagarria, adeitsu eta zuzena, eta laguntzeko prest zegoena. Nik neukan irudiaren erabat kontrako Alemania bat ezagutu nuen. Alemana ikasi nuen kurtso intentsibo batean, eta bertan gelditu nintzen estudiatzera». Behin amaituta, 1970-1975 artean Filosofia ikasketak egin zituen Münsterren bertan.

Eta hor ere izan zuen ezustekorik. Izan ere, «akusatu ninduten, baita prentsan ere, Carrero Blanco hiltzeko armak eta lehergaiak pasatzeaz. Abisatu zidaten ezkutatzeko, eta ezkutatuta egon nintzen». Alemaniako poliziak berak babestu omen zuen: «Ezkutatuta eduki ninduten beren pisu batean, hila bete pasa. Debekatuta neukan han-

dik ateratzea ere. Baina Urte Zaharrean, Alemanian zarata terriblea ateratu ohi dutela-eta, nire gela horretan, non-bait, beldurtu egin nintzen, eta handik ateratu eta kalean bueltara ibili nintzen gau osoan. Eta, orduan, esan nuen, 'ni ez noa hor ezkutatuta bizitzera, ni banoa etxera normal bizitzera, eta kito'. Eta ez zen ezer pasa. Eta horrela jarraitu nuen». Espainiako enbaxadorea ere joan omen zitzaion, Carreroren hilketa kondenatzen zuen idatzi bat sina zezan. Hark, baina, uko egin zion.

Ondorioz, Hego Euskal Herrira ezin zuen itzuli Joxe Azurmendik: «Polizia alemaniarrek berak esan zidan ez etortzeko inoiz gehiago. Ez dakit zein informazio edukiko zuten, baina haxe esan zidaten: 'Zu hemen egoiliar zaren bitartean, guk zerbait egin genezake, baina itzultzen bazara inork ez zaitu libratuko zazpi-zortzi eguneko torturetatik'. Beraz, bazekiten hemen torturatzen zela».

Marxismoa hizpide

Kanpoan ibiltzeak ez du esan nahi Euskal Herritik erabat aparte zebilenik. Hasteko, erbestean zeuden militanteekin harremana sendotzeko aukera izan zuen bitarte horretan. Bereziki Txillardegirekin, orduan Bruselan baitzegoen. Krutwigekin ere kontaktuak izan zituen. Horrez gain, Donapaleura eta Baionara ere sarri etortzen zen. Adibidez, 1973an Udako Euskal Unibertsitatearen lehen ekitaldietara etorri zen, eta Manex Erdozaintzi, Piarres Xarriton eta beste

«Ni ume euskalduna naiz, sortzez, baina maisuek beti euskaldunez mespretxuz hitz egiten zuten, ni neu iritsita nago neure burua ez-euskaldun sentitzera. Euskaldunak baino gehiago sentitzera, edo diferente behintzat»

Garaiko eztabaidetan: «Zuek marxismoa esaten duzuen hori, marxismo dogmatiko bat da. Ez da internazionalki marxismoa ere. Marxismoak, gaur, errepresentazio diferenteak dauzka, zuena XIX. mendekoa da»

hainbat kide ezagutu zituen. Eztabaidetan ere presente zegoen, Jakin-en, "Anaitasuna"-n eta "Zeruko Argia"-n kolaboratzen jarraitu baitzuen. 1967an lehertutako 'Zergatik eta zertarako euskaldun' polemikaren protagonistetako bat izan zen, esaterako.

Garai hartan, Euskal Herrian marxismoa zen eztabaidagai nagusietakoa. Azurmendiri ere sortzen zion interesa: «Nik ere marxismoaz asko irakurtzen nuen. Münsterren estudiatzen nuen eta han literatura marxista asko saltzen zen. Lenin eta Stalin eta hauek italiaraz irakurri nituen lehenengoz. Erroman hasi nintzen marxismoaz irakurtzen. Arantzazun uste dut ez zegoela gauza handirik, edo behintzat nik ez nuen irakurri». Alemanian marxismo interesgarri bat topatu zuen, gainera: «Nik neomarxismo frankurtiar liberalago bat aurkitu nuen. Liberalagoa zentzu honetan: marxismoaz gain, Freud sartzen du, soziologia modernoago sartzen du, antropologia sartzen du... Ez da marxismo dogmatiko bat». Ipar Euskal Herrian ere hala topatu omen zuen.

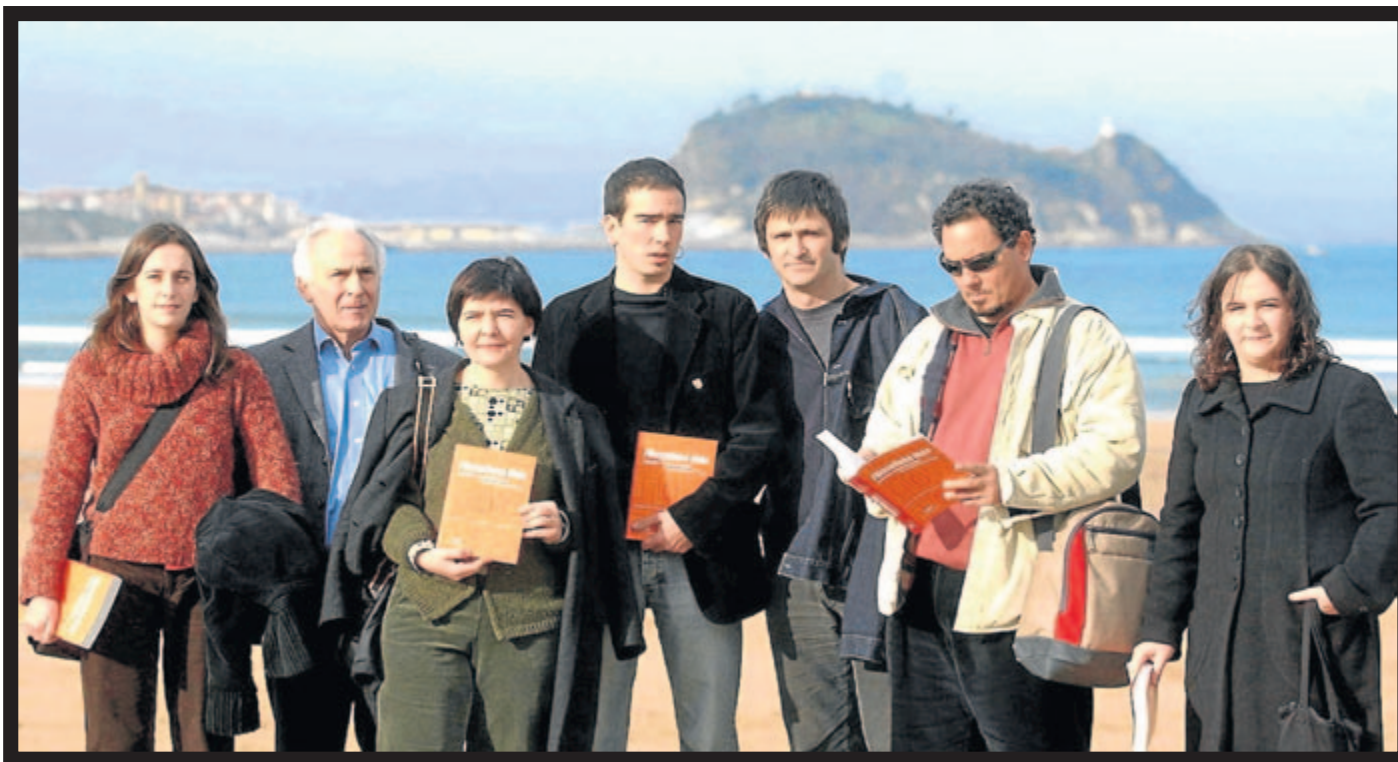
Bere iritziz, baina, Hego Euskal Herrian bestelakoa zen errealitatea: «Existentzialismoa inspirazio gisa hedatu zen bitartean, marxismoa doktrina bezala planteatu zen batez ere, batzutan kredo bezala ere bai». Marxismo hura, dialektikoa izan beharrean, «itxiturakoa» omen zen. Alemaniako irakaspenak gogoan, horren aurrean honako hau zen Azurmendiren eta Txillardegiren mezua: «Zuek marxismoa esaten duzuen hori, zuen marxismo dogmatiko bat da. Ez da internazionalki marxismoa ere. Marxismoak, gaur, errepresentazio diferenteak dauzka. Alemanian batez ere Frankfurteko eskolarekin, Polonian Kolakowskirekin, eta abar. Zuen marxismoa XIX. mendeko marxismo bat da».

Hori frogatu eta marxismoaren eta abertzaletasunaren arteko artikulazio aberatsagoa bilatzeko asmoz, Azurmendik eta beste hainbatek «plan bat» egin zuten, «liburutxo batzuk estudianteen artean, eta Euskal Herrian oro har, zabaltzeko». Esan eta egin, auziari lotutako lan ugari egin zituen zengamarrak: "Hizkuntza, etnia eta marxismoa" (1971), "Kultura proletarioaz" (1973), "Nazionalismo - Internazionalismo Euskadin" (1979), "PSOE eta abertzaletasuna" (1979)...

Euskal Herrira itzulera

1976an Hego Euskal Herrira itzuli zen: «Franco hil zenean, Jakinen ibilitakoak Donostian etxe batean bizitzen jarri ziren. Joan Mari etorri zen Paristik, Joseba Intxausti Bartzelonatik. Eta ni Jaki-

Ezkerreko argazkian, Joxemi Zumalabe, Iñaki Uribe, Inaki Irazabalbeitia eta Joxe Azurmendi, euskal prentsaren eguna iragartzen, 1988an. Eskuineko argazkian, Lorea Agirre, Paulo Agirrebaltzategi, Joseba Intxausti, Joan Mari Torrealdai eta Joxe Azurmendi, Joseba Intxaustiren obraren digitalizazioaren aurkezpenean, 2014an.
ARGIA ALDIZKARIA / WIKIPEDIA
Gorka RUBIO | FOKU

aurkeztu zuen tesia, Victor Gomez Pin eta Julio Caro Barojak zuzenduta, eta irakasle titular izendatu zuten 1986an. Ondorengo urteetan, liburu eta artikulugari argitaratzeaz gain, unibertsitatetik bertatik ere ekarpen interesgarriak egin zituen euskal pentsamendua garatzeko: klaseak eman zituen; beste batzuekin batera, “Klasikoak” bilduma abian jartzen ibili zen, filosofiako oinarrizko pentsalarien lanak euskarara itzultzeko; 1992-1995 artean Eusko Ikaskuntzako Batzorde Iraunkorreko kide izan zen, EHUko errektorea ordezkatzuz; Eusko Ikaskuntzen Nazio Arteko Aldizkariko (RIEV) erredakzio kontseiluko kide izan zen... Ibilbide oparo hori zela medio, EHUko Filosofia Modernoko katedradun izendatu zuten 1993an.

Goiko argazkian Joxe Azurmendi Zarautzen, 2004an, «Filosofiako gida» liburuaren aurkezpenean, liburuaren beste egile batzuekin batera. Azpiko argazkia, berriz, 2019koa da. Donostian dago, Joxe Azurmendiren inguruko kongresuaren irekiera ekitaldian.
Imanol OTEGI | FOKU
Jon URBE | FOKU

nera etorri nintzen. Nik garbi esan nuen: ‘Ni komentura ez noa. Baina Jakinera bai’. Eta nire etxea Jakin izan da». Gerora, Koloniaren (Alemania) eta Donostiaren artean bizi izan da urte luzez. Apaizgoa utzi eta euskarazko kulturegintzako mugimenduan bete-betean murgildu zen hamarraldi hartan. Jakin-eko zuzendaritzan aritzeaz gain, Donostiako Bilintx liburu dendaren irekieran lagundu zuen, Elkarren eta “Euskaldunon Egunkaria”-ren sorreran parte hartu zuen, UZEI lexikografia eta terminologia zentroarekin hainbat elkarlan egin

zituen... Berak, apaltasunez, erlatibizatu egin zuen parte hartze hori: «Jakinen laguntzen nuen, hori da beti egin izan dadana, lagundu. Nik beti esan izan dut neure buruarengatik, ni bigarren oso ona naizela, eta lehenengo oso txarra. Gauza guztietan. Kolaboratzaile on bat». Bere ibilbide akademiko eta profesionalen ere urrats sendoak egin zituen garai hartan. EUTGn eskolak eman zituen, Deustuko Unibertsitatean. Gainera, Jakin-eko lagunek bultzatuta, Arizmendiari etaren inguruko doktore tesiari ere ekin zion. Aitortzen zuzenez,

hasieran nagia sentitzen zuen, «ni aski ezkertiarra bainintzen orduan, edo uste nuen nintzela, kooperatibismoaren kontra egoteko». Alabaina, «hasi nintzen haiek ordenatzen, irakurtzen bere idatziak, fitxak hartzen, notak egiten. Eta, poliki-poliki, Arizmendiari etara aurkitu nuen, eta aurkitu nuen benetan buru interesgarri bat dela, gizon interesgarri bat». Gerora, gizaberearen dimentsio kooperatiboa ulertzeko funtsezko iturrietako bat izan du. 1982an EHUra igaro zen, Zorroagako Fakultatera eskolak ematera. Hantxe

Euskal Herria krisian

Euskal Herrian ez zen giro urte horietan. Berunezko urteak ziren, gatazka politiko-militar gordinaren aroa. Enbeitak, Torrealdaik eta Azurmendiren beste lagun-min batzuek ez ezik, Azurmendik berak ere jasan zuen zuzenean. Adibidez, “Euskaldunon Egunkaria” itxiarazi zutenean, Azurmendi ere ikertua izan zen, nahiz eta azkenean ez zuten auzipetu. 2010ean lekuko moduan deklaratu zuen epaiketean.

Gatazkak eztabaida politiko, sozial eta filosofikoak ere blaitzen zituen: biolentzia zilegi al da? Zein egoeratan? Azurmendik ez zion iskin egin auziari, eta horri lotutako hainbat liburu argitaratu zituen 90eko hamarkada amaieran: “Oraingo gazte eroak”, “Euskal Herria krisian”, “Demokratak eta biolentoak”... Horien bitartez, zenbait diskurtso manikeoren hipokrisia biluzteaz batera, biolentziaren arrazoiak ulertzen saiatu zen: «Nik ez dut biolentzia justifikatzen, nik diot biolentzia justifikatuta egon dela. Nik beti esaten dut, neure formazioz, ezin dut justifikatu. Baina hemen justifikatuta dago. Dago. Komunitarioki onartuta dago. Nola onartzen du komunitate batek horrelako gauza bat? Ba onartu beharrean aurkitzen delako. Bestela inork ez du onartzen hori». Hori kontuan

«Euskal abertzaletasuna berregarri uzten saiatzen direnean eta barre egiten digutenean ez dira konturatzen barregarri eurak geratzen direla. Ez-jakin batzuk dira»

izanik, Azurmendirentzat, biolentzia abstraktuki kondnatu beharrean, gatazka biolento konkretu horri soluzio praktikoak ematea zen egiteko behina: nola sortu baldintza politiko, sozial eta kulturalak biolentzia inork onartu beharrik izan ez dezan? «Bakea ez da predikatzen, bakea egin egiten da», azpimarratzen zuen.

Milurteko berria hastearekin bat, berriez, nazioaren auzian sakondu zuen, trilogia mardula argitaratuz: “Espainiaren arimaz” (2006), “Humboldt: hizkuntza eta pentsamendua” (2007) eta “Volksgeist-Herri gogoa” (2007). “Espainolak eta euskaldunak” (1992) liburu entzutetsuan nola, Europako pentsamenduan barna murgildu eta zenbait intelektual espainol eta ‘zibikok’ haizatutako topiko-tipikoak (euskaldunak = etnikoak, itxiak) hankaz gora jarri zituen: «Euskal abertzaletasuna berregarri uzten saiatzen direnean eta barre egiten digutenean ez dira konturatzen barregarri eurak geratzen direla. Ez-jakin batzuk dira».

“Azken egunak Gandiagarekin” (2009) liburua idatzi zuen jarraian. Bere liburu pertsonalena izan da. Gandiaga lagunarekin elkarriketan, bizi zentzuaz, heriotzaz edota fedez hausnartu zuen, beste gai askoren artean: «Bizitza bat aukeratzeko hamai-kari uko egin beharra da», baieztatzen zuen bertan, aukera horien inguruan gogoeta eginez.

Lanak bukatzen

Azken urte luzeetan gaixo ibili da: «Bai, urte asko, aje asko, botika asko. Bolada luzetxoa da medikuek kirofanotik kirofanora narabiltela. Material pila daukat, ordea, hainbat gairen inguruan bilduta, eta gustatuko litzaidake erdi egindako lanen batzuk bukatzea, beste ezer egiten ez dakit eta», zioen 2016an.

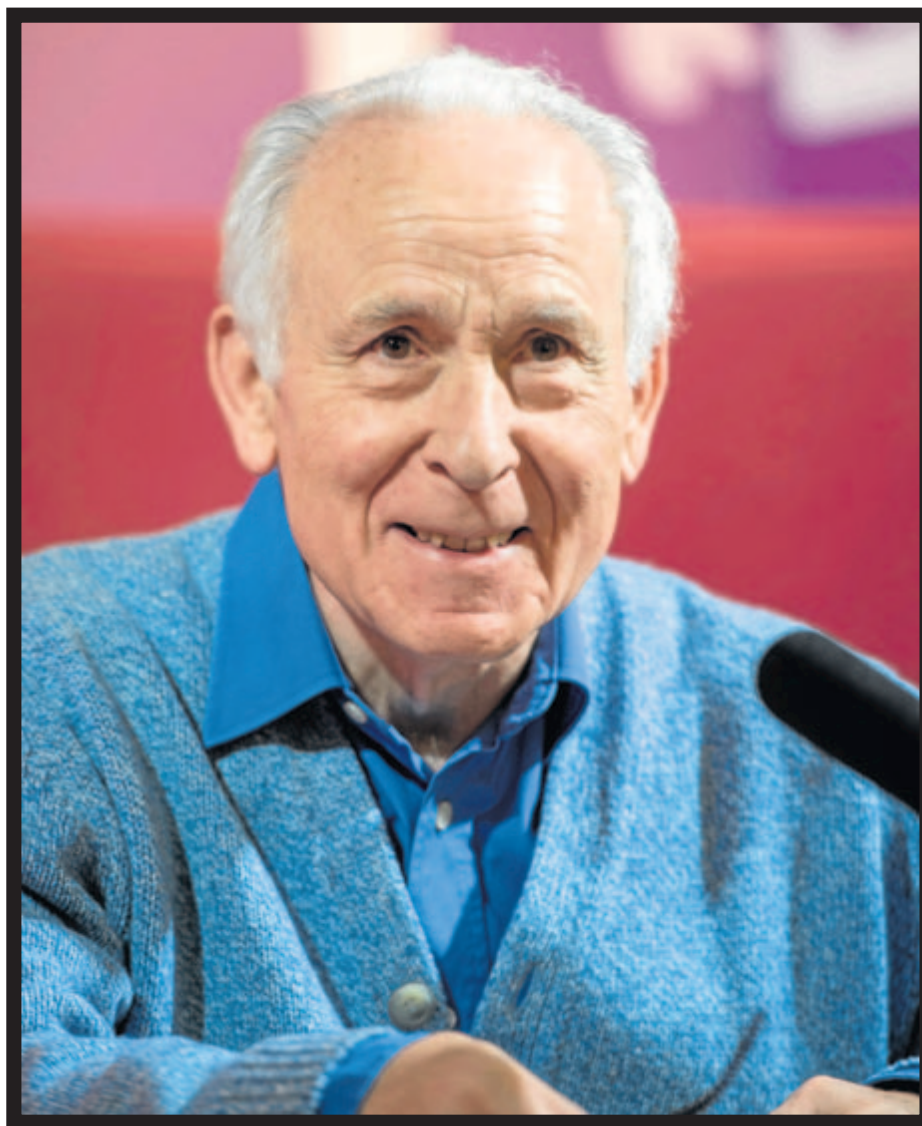
Diziplina frantziskotarrak bultzatuta, azken urteetan lan horietako asko bukatu eta argitaratu ditu: Euskadi Literatura Saria saria jaso zuen “Historia, arraza, nazioa” (2014), “Gizabere kooperatiboaz” (2016), “Hizkuntza, nazioa,

«Nik lumarekin lan egiten dut eta langilea naiz besterik gabe: idazkina. Nik idatzi dudana, guztion borroka eta premietatik idatzia da. Literatoak askatasunetik idazten badu, euskarazko saiogileak, onenean ere, askatasunerako»

estatua” (2017), “Beltzak, juduak eta beste euskaldun batzuk” (2018)... “Europa bezain zaharra” (2023) azkena, beti bezain zorrotz eta iradokitzaile. Seguru bere artxiboan beste hainbat lan ere geratu direla erdi-eginda, aurrerago argitaratuko direnak.

Sariak eta aitortzak ere jaso ditu azken urteetan. 2010ean ohorezko euskaltzain izendatu zuen Euskaltzaindiak; 2011n EHUKo katedradun emeritu izendatu zuten; 2014an Jakin taldeko zuzendaritza utzi eta ohorezko kide bihurtu zen; 2018an Gipuzkoako Foru Aldun-

Joxe Azurmendi 2014an, «Historia, arraza, nazioa» liburuaren aurkezpenean.
Gorka RUBIO | FOKU

diak Urrezko Domina eman zion Jakin taldearekin batera... Bere pentsamendua aitortu eta zabaltzeko ere hainbat ekimen egin dira. Hala nola, Joxe Azurmendi Katedra sortu zen 2019an, eta Joxe Azurmendi eskainitako “Euskal pentsamenduaren ur-jauzia” kongresua egin zen urte horretan bertan.

Idazkina

Jabetuko zinetenez, Azurmendiren obraren zabalera ikaragarria da. Hemen aipatu gabeko beste hainbat gai ere landu ditu: gizakiaren aberetasuna, teknika, erlijioa, literatura... Guztira, 42 liburu eta ehunka artikulua argitaratu ditu, euskaratik eta euskaraz. Arrazoiz, euskal saiogilerik oparoenetako bat dela esan ohi da.

Nondik sortu ote zaio horrenbeste gairekiko interesa? Haren hitzetan, «kuriostatea beti eduki dut. Sobrante gainera. Nik akats bat daukat: ni egoten baina zapatari bati begira ere, berehalaxe jakin nahi dut nola arraio egin daitekeen hori. Eta, badakit, neu munduko gauzarik inutitena naizela gauza horiek egiteko, baina jakin nahi izaten dut, nola egiten den eta zergatik». Hala, «eszepetikoia izanda ere, ni aktibo naiz. Ni azkenean, nolabait optimista bat naiz, bilaketan oso aktiboan segitzeko».

Bilaketa horretan oinarriak eta iparra argi izan ditu: «Lumarekin batzuek idatzi egiten dute, idazleak dira: poetak, nobelistak, ipuilaria. Nik lumarekin lan egiten dut eta langilea naiz besterik gabe: idazkina. Ene haurtzaroko basomutil nafarren antzera, euren lanetako lankide naiz, beste pentsamendu bat, beste euskara bat, bestelako herri bat jaso nahiz, ekipoa diharduen langileekin. Hala, nik idatzi dudana, guztion borroka eta premietatik idatzia da. Literatoak askatasunetik idazten badu, euskarazko saiogileak, onenean ere, askatasunerako».

Horregatik, Jon Jimenezek eta Andoni Olariagak behinola definitu zuten bezala, Azurmendi «askatasunaren pentsalaria» izan da: irribarretxo ironikoa ahoan, herri eta herritar bezala askeagoak egin gaituen filosofo unibertsala.